

Vonnis door schepenen van de Heerhugowaard uitgesproken over Guertje Jans wegens poging tot moord op haar broodheer Luytje IJsbrandsz. en het vergiften van diens echtgenote Anne Symons en haar kind, 1725.

Transcriptie

Crimenele sententie tegen Guertje Jans geboortig tot Broek op Langedijk, out ruym 15 jaren

Alsoo Guertje Jans geboortig van Broek op Langedijk, out ruym 15 jaren, nog naulix haer kindse jaren uytgetreden zijnde, de verdorvene nateur den ruy-men toom heeft geviert, haer voegende bij, en soekende zoodanige mackers en gesellinnen, welke met geen goede oogen andre het bezit van hare eygene goederen gunnen, met hoedanige zij al ontrent voor 4 jaren heeft aen gespannen, en binnen Alkmaer gekomen zijnde, present is geweest met nog twee andre, wanner enen Immetje een ketting binnen dese stad stal, dat zij op dese voet voortgaende nogh van erger tot erger is vervallen, en geen acht slaende op Gods heylig Gebodt en ontzag van zijn justitie hier op aerden, tot straffe der boosdoenderen gestelt, vervallen is tot de uysterste boosheyt en godloosheyt, wanneer zij haer hebbende verheurt voor dienstmaegt bij een Luytje IJsbrandsz. en Anne Symons, egteluyden woonende in de Heer Huygen Waart vooraen, aen de Middelweg, en op nieuwe jaerdag laast leden in haer dienst en heur geekomen zijnde, aenstonds een opzet heeft genomen om de man Luytje IJsbrandsz. op de een of d' andre wijze van kant te helpen, en ten dien eynde den 3 of 4 january, de tweede of derden dagh na hare komste in de heur, tot Zuyd-Scherwoudt rottekruyt heeft gekogt, edogh al vorens daer werk mede te beginnen, op saterdag den 6 january heeft getragt Luytje IJsbrandsz. op een ander manier, en door gestoten glas 't geen sij fijn tussen een doekje met haer klomp hadt gemalen, in het meel gedaen, 't geen de vrouw Anne Symons zoude toemaken en beslaen, van kant te helpen, dog zulcx van geen effect vindendende, en hare boosheyt tegen Luytje IJsbrandsz opgenomen, volkomen willende ter uytvoering brengen, andermael op dingsdag den 9 january op Luytje IJsbrandsz. zijn leven heeft toegelegd, en rierterende alsoo haer boos voornemen ook desemael, om volkomen effect te verkrijgen, gelijk gebeurt is, want mengende het voornoemde gekogte rottekruyt in meel 't geen sij uyt een doos hadt gekregen, en op een vat hadt geset, om bij de vrouw beslagen te worden, gelijk ook is geschiet, met die uytkomst dat de man Luytje IJsebrandsz. en sijn vrouw Anna Symons in haer presentie daer van eetende, en de vrouw wel het hartigste, dewelke sij wel hadt willen dog niet kunnen waarschouwen, zij beyde eerst de man, een weynig daer na ook de vrouw, in doods benauwtheyt zijn geeraekt, en de man door boven nateurlijke braking en onbeschrijflicke stoelgangh, het leven miraculeuslik heeft behouden, dogh de vrouw Anna Symons na vele doods ondragelijke worstelingen het leven na 9 dagen heeft afgelegd, ellendig door het vergift gefolteert zijnde, zijnde gebleeken bij openinge van haer lighaem, dat het vergiff de maeg had doorgewreeten op een plaats ter rontte wel van drie duym en meest over al hadt saamen getrocken en gecorrodeert, waer door ook de omleggende edele partijen door het vergiff niet weynig waren aengestoken, dat door de vehemente werking van dit vergiffte niet alleen de vrouw, deestijds drie weken oudt kraams, maer ook haer zuygendt kindt als zij het selve in de tussenposen had aen de borst gelegd, door het ingenomen vergiftig zogh is gevallen in alderhande ellende, en den tweeden dag jammerlijk het jonge en tedere leven heeft verloren, ende door welk vergiff het jonge voorkint van Anne Symons, geteelt

bij haar eerste man Jacob Groot, genaemt Trijn Jacobs en nauw vijf jaren oudt, sekerlijk mede het leven zoude hebbe ingeschoten, bij aldien het selve niet door het voorafeten of wel de goddelijke voorsienigheyt, sig van dese vergiftige spijsse

hadde geabstineert, bij alle welke bekentenissen sij gevangen Geurt Jans tot ontlastingh van haar gemoet, zoo zij voorgaff, nog dese omstandigheden heeft gevoegt, namentlijk dat zij op den 3 january laest leden met Trijn Jans haer buurvrijster in de Heer Huygen Waart, en gewesene dienstmaagd van Luytje IJsebrandsz, die met haar ten huysse was, hadde overleyt om het vergiff te prepareren, en haar ten dien eynde van Trijn Jans en oortjen was gegeeuen om Rottekruyt te koopen, gelijk sij ook gedaen heeft tot Suydscherwoude, sijnde haer seker huys dor eenen Diewer van Warmenhuysen aangewesen; en dat sij verders met den andere waren overeengekomen, om het rottekruyt onder een weynig meel te mengen, tegen dat Luytje en zijn vrouw koeken zouden eeten, ten welken eynde elk een briefje met rottekruyt heeft gekogt en gehadt, welke zij des saterdags onder het meel hebben gemengt en tot een gelegentheyt die des dingsdaghs voorviel bewaert, zijnde zij verder met den anderen overeengekomen, dat na verrigtinge van het werk, zij Geurt Jans van haer Trijn Jans zoude hebben haer sobbesje dat mooy was en haer seer wel paste, beneven een beugeltas, en een schelling aen gelt.

Alle het welke zaken zijn, afgrijsselijk en qualijk wegens de gruweldaet te noemen en daarom in geen lant van justitie of eenige persoon te dulden, maar alleen andren na de afgruwelijkheyt van het feyt door een voorbeeldige straffdood publykelijk te straffen, soo is 't, dat schepenen van de Heer Huygen Waert, gehoort ende geexamineert hebben den crimenelen eysch en conclusie bij jonkheer Willem van Egmont van de Nijenburg, balliuw van de Heer Huygen Waert, racione officii, op ende jegens den gevangenenden gedaen ende genomen, mitsgaders ook gelet hebben op de confesie van de zelve gevangen, buyten pijn en bande gedaen, en verders op het geene in dese te considereren stonde, ende mooveeren mogte in de name ende van wegen de hooge overigheyt van Holladt ende Westvrieslandt, doende regt, condemneren den gevangen gebragt te werden ter plaatse daer men alhier openbare en criminele justitie gewoon is te doen, ende aldaer door den scherprechter aen den wurgpael gebonden en vastgemaekt zijnde, de regterhandt op een blok gelegt, en door den selvigen afgekapt te werden, en daer op immidiatelijk met den koorde gestranguleert te worden dat er de dood na volgt, en wijders dat haer doode lighaem zal worden gebragt op het galgevelt, en aldaer op op een rad geset ten afschrik van andre, met de afgekapte handt boven 't hoofd, en aen den selve een doosje of ander teken, verbeeldende het toegerijkte vergiff, omme ten prooye aen de vogelen overgegeeven, en door injurien van de lugt verteert te worden. Condemneren de selve in de koste en misen van justitie met de aenkleve van sien, ontsegge den heer eysser sijn verdere eysch en conclusie op ende jegens den gevangenenden gedaen ende genomen. Actum en gepronuntieert in de openbare vierschaer der stadt Alkmaer, den 3 february 1725. Was getekent mij present sekretaris Jacob Josias Vrijburgh.

Woordverklaring

crimenele sententie = vonnis inzake een misdrijf

heeft aengespannen = zich met anderen verenigen om een bepaald doel te bereiken

boosheyt = verdorvenheid

rottekruyt = rattenkruid (arsenicum)

gestoten glas = gebroken glas

beslaen (van meel) = het met water of melk mengen tot deeg
boosheyt opgenomen = boosheyt weer opgevat
rietererende = opnieuw doen, herhalen
drie duym = drie keer de breedte van een duim
gecorrodeert = uitgebeten
vehemente = hevige
drie weken oudt kraams = 3 weken geleden bevallen
voorkint = kind uit vorig huwelijk
het voorafeten = gewoonte dat kinderen voor of na de ouders aten
geabstineert = zich onthouden
haer buurvrijster = meisje of ongetrouwde vrouw die men als buur heeft, ook wel dienstmeisje van de bureu
oortjen = het vierde deel van een stuiver, gelijk aan 2 duiten (woord ontleend aan het kruis dat vroeger op veel munten stond afgebeeld en de munt in vier vakken ofwel 'oorden' verdeelde)
koeken zouden eeten = waarschijnlijk pannekoeken
sobbesje = wellicht is een 'sophesje' of 'sobhesje' bedoeld. Sop(-pe) of sob(-be) is verwant aan 'soppen', dat sabbelen of zuigen betekent. In het Fries betekent soppe: uier. Een hesje is een soort van kiel. Dus een bovenlijfje?
beugeltas = tas aan een metalen beugel, in het bijzonder gedragen door vrouwen
schelling = zilveren munt ter waarde van 6 stuivers
balliuw = rechterlijk ambtenaar, vertegenwoordiger van de landsheer of de heer van een zogenaamde 'hoge heerlijkheid'; spreekt met zijn 'mannen' recht in hoogste instantie (beroep, lijstraffelijke zaken)
ratione officii = in functie
buyten pijn en bande = buiten tortuur
mooveren = in beweging zetten
gestranguleert = gewurgd
injurien van de lugt = smetstoffen in de lucht
kosten en misen van justitie = gerechtskosten ('mise' is uitgave die men voor iets doet)
gepronuntieert = uitgesproken
openbare vierschaer = in deze context de plaats waar het vonnis werd uitgesproken. Bedoeld is de rechtszaal in het stadhuis.